

Definiranje ekološke krize

Bolković, Moris

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:190099>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

MORIS BOLKOVIĆ

**Definiranje ekološke krize
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

MORIS BOLKOVIĆ

Matični broj: 0009081205

Definiranje ekološke krize

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentorica: doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 14. rujna 2020.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Metodologija istraživanja	
2.1. Uvod u metodologiju istraživanja.....	2
2.2. Opis ankete	
2.3. Opis referenata.....	3
3. Ekološka kriza	
3.1. Definicija.....	4
3.2. Emocionalna percepcija.....	5
4. Izvori informacija.....	7
5. Organizirano djelovanje.....	9
6. Javne ličnosti i popularna kultura.....	12
7. Politika.....	16
8. Ekonomska dimenzija.....	20
9. Rješenja.....	23
10. Zaključak.....	24
11. Stručna literatura.....	26
12. Internetski izvori.....	27

1. Uvod

Rasprave o klimi i ekologiji u posljednje su vrijeme porasle ne samo na popularnosti, već i važnosti, što duguju osjećaju urgentnosti kojeg najčešće uzrokuju u javnom diskursu. Različiti aspekti društva, uključujući one s najvećim koncentracijama moći, neizbježno se kreću baviti ovom temom, koja infiltrira diskurs neovisno o ideološkom stajalištu prema tradicionalnim ekološkim konceptima. Kad se bavimo takvim stajalištima, treba uzeti u obzir kako vjerojatno nije sama ekološka znanost ta kojoj se neka struja može suprotstaviti, koliko je to potencijal promjene *status quo*-a te mogućnosti za šire i korjenite promjene. Recentne rasprave o klimatskoj krizi izvlače upravo takav pogled na vidjelo, stavljajući ga u dijalog s različitim ideološkim smjerovima. Ova igra moći među konfliktnim stajalištima je vjerojatno najzanimljiviji dio priče za nas u kulturalnim studijima te humanističkim znanostima općenito, zajedno s implikacijama koje aktualni fenomeni imaju za buduću perspektivu u akademskoj sferi, medijima, politici, kao i svakodnevnoj konzumaciji dobara te sudjelovanju u društvu. Ovoj emergentnoj i promjenjivoj javnoj diskusiji treba pristupiti s određenom dozom samokritičnosti te širokim spektrom teorijskih i metodoloških alata, sa svježim perspektivama. Polje kulturalnih studija stoga je prikladno za istraživanje ovakvih fenomena, s obzirom na svoju fleksibilnu transdisciplinarnu poziciju. Cilj ovog konkretnog rada jest ponuditi uvid u diskurse političkih i gospodarskih subjekata, nevladinih udruga, privatnih fundacija te različitih medijskih oblika, primarno kroz pogled kritičke analize diskursa. U ovom će nam slučaju od posebnog interesa biti doživljaj tih društvenih faktora od strane referenata u ovome istraživanju, nasumično odabranih svakodnevnih potrošača različitih poruka i proizvoda. Prikupljajući takve podatke, možemo prvenstveno pokušati iznijeti te dekonstruirati motive raznih socijalnih subjekata, kao i evaluirati načine na koje se informacije o ovoj temi proizvode, distribuiraju i dekodiraju, s implikacijama za unaprijeđenje medijskog sadržaja, obrazovanja, političke transparentnosti itd. Nadalje, primjena ovakvog tipa uvida pridonosi afirmaciji svijesti tzv. 'kritičke mase', kao i opravdanog osjećaja osnaživanja 'običnih ljudi', što u konačnici ima praktičan potencijal za suočavanje s ekološkim izazovima našeg vremena i njihovog posljedičnog utjecaja na društvo. U konačnici, ovaj rad kani ukazati na važnost interdisciplinarnosti i transdisciplinarnosti kao akademskih pristupa ovakvim istraživanjima, ali i kao praktičnih odgovora na brojne suvremene polemike. U ukupnom procesu ćemo i opravdati vrijednost kulturalnih studija te opće humanistike kao akademskih i društvenih aktera, s posebnom pažnjom na njihove potencijale za angažirano djelovanje u ovoj sferi.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Uvod u metodologiju istraživanja

Jedan od glavnih alata kulturalnih studija jest kritička analiza diskursa, koja će ovdje biti u primjeni kroz tumačenje diskurzivnih izvora spomenutih u uvodu. U ovom će radu ti izvori služiti kao primjeri odgovora različitih struka i disciplina na temu kojom se bavimo, a ujedno će biti i objekti angažirane kritike koju pokušavamo izvesti. Sama kritička percepcija glavno je obilježje kulturološke struke još od osnutka te najbolji način za dokazivanje vrijednosti iznimno širokog i fleksibilnog promatranja predmeta znanstvenog interesa. Kod odabrane teme ekološke krize, širina pogleda neizbježna je kako bismo stavili u međudnos što veći broj zamršenih faktora, često iz različitih ideoloških i interesnih pozicija, čime olakšavamo naknadne napore da pojedina pitanja koja ćemo otvoriti eventualno prerastu u temeljitija istraživanja za sebe. Nadalje, s obzirom na istraživanje utjecaja navedenih objekata na javnu percepciju, neizbježan je i fenomenološki pristup, odnosno bavljenje ljudskim iskustvima. Angažiranje referenata omogućava nam da tematici "udijelimo život" izvan teoretske i akademske sfere, ali i da izbjegnemo nametanje teorijskih pretpostavki kao zamjenu za javno mnijenje. Ovo istraživanje kao put komunikacije s referentima, nasumično odabranim i dobrovoljnim, koristi pismenu anketu u online formatu, koja je detaljnije opisana u nastavku.

2.2. Opis ankete

Sama anketa se provodila na hrvatskom jeziku, čime je uklonjen rizik od pogrešaka ili propusta u prevođenju, a sastojala se od 40 pitanja. Većina pitanja bila je obavezna, a sastojala se od potvrđivanja ponuđenih pojmova s kojima se referenti mogu poistovijetiti ili koji su im na neki način poznati, uz mogućnost dodavanja vlastitih opcija, ukoliko to smatraju potrebnim. Nadalje, većina obaveznih pitanja predstavljala je ocijenivanje ponuđenih izjava, s obzirom na pogled referenta na određenu izjavu, gdje je skala išla od jedan, za potpuno neslaganje, do pet, za potpuno slaganje s izjavom. Manji dio pitanja bio je izboran, kao prilika referentima da se ukratko direktno nadovežu na neke od odabranih pojmova ili ocijenjenih izjava i rastumače svoj odabir u kontekstu šire rasprave. Opcionalnost nekih pitanja smanjila je pritisak na referente i smanjila rizik od ispraznih odgovora. S obzirom da su i pojmovi i izjave proizašli iz opusa znanja provoditelja ankete, izborna su pitanja, kao i opcija 'Ostalo', omogućila i popunjavanje početnih propusta u sastavljanju pitanja, a time je došlo i do dodatnih argumenata za uklapanje u rad. Osim

toga, izborna su bila i povremeno postavljena polja za duge odgovore, koja nisu uključena u ukupan zbroj pitanja, za bilo kakve dodatne elaboracije i komentare. Pritom se ne misli samo na temu ankete, već i provedbu, kako bi se unaprijedila efikasnost istraživanja, ali i kako bi se opće iskustvo sudjelovanja u istraživanju učinilo što korektnijim prema referentima. Na samu provedbu nije bilo posebnih kritika, no korištenje polja za duge odgovore efikasno je obogatilo opus informacija koje su dobivene i time potvrdilo važnost što ravnopravnije dvosmjerne komunikacije te polustrukturalnosti kod tema poput ove i kod humanistike općenito.

2.3. Opis referenata

Kako je već navedeno, sudjelovanje je bilo dobrovoljno temeljeno na osobnom interesu, a anketa je proširena osobnim putevima. Ovo se pokazalo efikasnim u slučaju dodatnih dvojbi te olakšavanju opće komunikacije s referentima, budući da nije postojao toliko jak osjećaj autoriteta s bilo koje strane. Što se tiče referenata, kojih je bilo ukupno 38, od osobnih se podataka uzimala jedino dob, i to kao izborno pitanje. Dob je odabrana, jer se u ovoj raspravi generalno poima kao jedan od glavnih aspekata polarizacije, s generalizirajućom pretpostavkom da starije dobne skupine za ovu temu manje su od mlađih. Nažalost, dobna slika referenata poprilično je uniformna, s 80% referenata od 30 godina ili manje, od čega ih je opet veliki dio u ranim dvadesetima. Preostali referenti, iako su opća manjina, uniformniji su među godištima, pa tako za svako desetljeće, do najstarijeg, sa 64 godine, postoji nekolicina predstavnika ili predstavnica. Ipak, osim što je broj ispitanika starijih od 30 poprilično malen, većina ih je ujedno navela ekologiju kao jedan od dominantnih interesa u životu, što ih dodatno čini prehomogenom skupinom za opće zaključke. Stoga će bilo kakvi opći zaključci vezani uz dob, posebice starije dobne skupine, koristiti podatke prikupljene iz vanjskih izvora sličnih provedenoj anketi, ukoliko istraživanje uopće ode u tom smjeru. Ostale osobne informacije, poput spola ili socijalnog statusa, nisu se prikupljale, s obzirom da je tema poprilično široka i ovisi o velikom broju identitetskih faktora, zbog čega će fokus ovog rada ostati što općenitiji. Bilo kakvo zalaženje u dublje identitetske faktore, ondje gdje može obogatiti raspravu, koristit će se već navedenim izvanjskim bazama podataka, iako je i odabrana tema toliko opsežna da se svako dublje analiziranje određenog faktora treba provoditi kao istraživanje za sebe, za najbolje rezultate.

3. Ekološka kriza

3.1. Definicija

Formalno gledano, ekološkom krizom smatra se stanje u kojemu promjena ekoloških uvjeta drastično otežava ili onemogućuje nastavak egzistencije određene vrste, a može se odnositi i na zajednicu vrsta ili pak cijeli ekosustav. Službena definicija zapravo i ne postoji, već se temelji na prihvaćenim spoznajama ekološke znanosti te uobičajenim kulturalnim pristupom prema riječi "kriza"¹. Ovdje treba navesti kako je znanstveno poimanje prirodne ravnoteže, kao i prirode općenito, konstrukt temeljen na distinkciji prirode i kulture, što je danas poprilično kritizirana ideja u humanistici; Primjerice Tony Bennet pronalazi početke te podjele u začetku društveno-humanističkih znanosti poput sociologije i antropologije, no, s vremenom, posebice s pojavom kulturalnih studija, taj pristup sve manje drži vodu². Pa ipak, vidljiva je ovdje distinkcija između definiranja prema prirodi i u odnosu na prirodu kao poseban entitet s jedne strane, dok se s druge strane kriza može definirati naspram ljudi i s obzirom na efekte prema ljudima. Ovdje se zna koristiti i pojam okolišne krize, kako bi se istaknula ljudska, odnosno kulturalna perspektiva, ponekad do mjere gdje se ekološka kriza izjednačava s političkom³. Tomu je tako zato što ljudsko poimanje okoliša, pa tako ni zdravog okoliša u odnosu na nezdrav, nema objektivnu definiciju niti može postojati izvan širih kulturoloških obrazaca, pa tako ni onih u postojećim sustavima izvršne moći. U svome djelu *Purity and Danger*, Mary Douglas govori o evaluaciji prostora i radnji kroz njihovo "zdravlje" i "čistoću"⁴, što možemo povezati s npr. konceptom čistog okoliša, što je pojam koji je uvelike antropocentriran i ne mora se, primjerice, referirati na ekološku vrijednost nekog fizičkog prostora za ostale vrste koje tamo borave. Problematičnost svega ovoga i ono što je nama relevantno jest činjenica da ni poimanje kriznog stanja nije univerzalno iskustvo, već se pojam krize različito dekodira čak na razini od pojednica do pojedinca, a kamoli kod pristupa ekološkoj krizi koji ne bi po svemu bio antropocentričan. Kod ovakvih istraživanja, to može djelomično utjecati na dubinu odgovora od strane referenata, a i općenito komunikacijski je potrebno što više dovesti u odnos raznolike kriterije definiranja krize ako želimo imati čim jasniju razmjenu argumenata. Ono s čime bi se generalna ljudska percepcija složila jest

¹ Znanstveno-filozofski osvrti na ekološku krizu, raznih autora: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/ecological-crisis>

² Tony Bennet: *Cultural Studies and the Culture Concept*, 2015.

³ <https://www.resilience.org/stories/2018-09-25/the-ecological-crisis-is-a-political-crisis/>

⁴ Mary Douglas: *Purity and Danger* (1966.)

neizvjesnost stanja u kojem se kolektivno nalazimo, iz čega, pak, izranjaju raznoliki ideološki potencijali. Helga Nowotny nas upozorava na distinkciju između osjećaja neizvjesnosti, kao hipotetske opasnosti, i nesigurnosti, koja je stvarna i pred nama, kao i svim načinima na koje se neizvjesnost može negativno iskoristiti, za razliku od mirnog preuzimanja situacije i kretanja ka rješenjima⁵. Ovo pitanje ide i u puno dublje hegemonijske te političke implikacije pojma krize, zbog čega je također važno istaknuti ovu polemiku definiranja, o čemu će kasnije biti još riječi, dok ćemo se sad držati početnih koncepata. Svi referenti upoznati su s pojmovima koji pokušavaju opisati problematiku situacije, točnije pojmovima ekološke i klimatske krize, kao i s pojmovima klimatskih promjena te globalnog zatopljenja. Možemo pretpostaviti da su sva četiri pojma dovoljno zastupljena u javnom diskursu, no ono što je zanimljivije jest kako se oni točno dekodiraju jednom kad dođu do primatelja poruke. Odnosno, koliko je razumljivo što pojmovi točno opisuju i u kojem kontekstu se koriste, što je bitan aspekt ako želimo raditi na unapređenju komunikacije. Jedno od izbornih pitanja u anketi odnosilo se na to koliko bi odabranih pojmova referenti znali objasniti. Oko pola ih se odvažilo odgovoriti, a iz zbroja odgovora ispada kako se najspremnije opisuju upravo oni pojmovi koji se najčešće i čuju, a za koje je već navedeno da opisuju probleme. U pitanju su bili ponuđeni i odgovori koji se bave rješenjima, uključujući one interdisciplinarne poput pojma permakulture, koji su imali vidljivo slabiju razinu poznatosti, no o njima će kasnije biti riječi. Razlog zašto je ovo već sad važno spomenuti jest primjećena tendencija da se poznaje problematika, ne toliko i solucije, što je važno imati na umu ako idemo u smjeru angažirane i emancipatorne komunikacije.

3.2. Emocionalna percepcija

Što se tiče ankete, jedini pozitivan osjećaj među ponuđenim odgovorima bio je osjećaj nade, što ima smisla ako uzmemo u obzir koliko je cijela situacija izvanredna i, u jednu ruku, traumatična za kolektivno iskustvo. U poimanju krize nema ničeg pozitivnog osim potencijala da će se iz nje izaći; Anketom je, očekivano, potvrđena neizvjesnost kao centralni problem u ovoj raspravi, upravo zbog činjenice da guši nadu i produbljuje pesimizam. Sami referenti nisu imali potrebu dodavati dodatne pozitivne emocije kao dio svog doživljaja, a i sama nada nije pretjerano elaborirana, barem ne do mjere koliko je to učinjeno s ostalim osjećajima. S druge je strane osjećaj nemoći, odnosno frustracije uslijed neizvjesnosti, zadobio najviše pisanih elaboracija.

⁵ Helga Nowotny: The Cunning of Uncertainty

Pritom je važno istaknuti da se ne govori o čistom zastrašivanju, već ukazivanju na problem u svrhu konstruktivnog traženja izlaza; Referenti su svjesni svoje moći, no frustrirani svojom ograničenošću kao pojedinaca u okruženju iz kojeg iščitavaju apatiju i nerazumijevanje: *"Dosta je frustrirajuće kada pokušavaš napraviti promjenu ali te čak ni tvoja obitelj ne podržava jer nisu informirani dovoljno. Onda i ti polako počneš odustajati. Ide na bolje, ali zbog politike koja ne čini bitne promjene sve se odvija vrlo sporo"*. U tom smislu, važno je baviti se frustriranošću i osjećaju nemoći kako bi se oni mogli dekonstruirati, ne samo na razini individualne emocionalne snage, već i da bismo im našli potencijalne uzroke u dubljim hegemonijskim izvorima. Ovo se nadovezuje i daje život prethodno navedenim tvrdnjama o definiranju krize, a kao takvo je ujedno i jedna od glavnih točaka koje se ističu u ovome radu. Bitno je istaknuti i kako se, već iz izjava referenata, vidi nadovezivanje na različite aspekte društva i njihov utjecaj, zbog čega je za ovo istraživanje i odabran ovako širok fokus. Nadalje, što se tiče usporedbe s percepcijom pandemije, referenti se generalno slažu kako im ekološka kriza ipak predstavlja veći izvor neizvjesnosti, kao i veću realnu egzistencijalnu ugrozu. Prvenstveno je tako zbog vremenske razlike u trajanju i posljedicama, a neki pandemiju poimaju i kao jednu od manifestacija puno većih ekoloških problema i prijetnji, što se slaže i s prihvaćenim mišljenjem struke: *"U neku ruku ekološka kriza i je uzrok pandemije, većina konzervacijskih biologa se slaže da je uzrok prodaja i uzgoj divljih životinja koje su zbog toga gotovo pa i nestale u prirodi."*

Ispitanici su dobili priliku da procjene koliko su ljudi oko njih zainteresirani za vođenje razgovora o ekološkoj krizi, na što je većina dala ocjenu između tri do pet od pet, što ukazuje na dobar sustav podrške u osobnim krugovima, tim više za demografiju koja na raspolaganju ima sve više kontakata, zahvaljujući tehnološkim mogućnostima. Informiranost svojih bližnjih ocjenjuju s trojkom, kao i vlastitu, što se čini korektnim i ukazuje na otvorenost prema dodatnom učenju. U konačnici, ovo poglavlje možemo zaključiti činjenicom da su izneseni osjećaji referenata prisutni u praktički svim istraživanjima ovoga tipa, poprimajući oblik sve jasnijeg i globalnog kolektivnog iskustva ekološke krize, posebice među mladima. Pojmovi poput "climate grief" i "climate anxiety"⁶, odnosno klimatsko žalovanje i anksioznost, samo su neki od pokušaja

⁶ *Climate and Mind*, stranica namijenjena iskazivanju veza ekološke krize s ljudskim iskustvima iste, o pojmu klimatskog žalovanja: <https://www.climateandmind.org/what-is-climate-grief>
Climate Reality Project, sličan koncept kao prethodan izvor, o klimatskoj ili eko-anksioznosti: <https://climaterealityproject.org/blog/what-climate-anxiety-and-what-can-we-do-about-it>

da se ovom kulturološkom fenomenu zada neki oblik definicije. Iako je pojam *zeitgeista*⁷, odnosno duha vremena, poprilično zastario i ne može sam po sebi biti dovoljan za daljnje analize, u jednu ruku se upravo tako može opisati ovaj fenomen i način na koji će ući u iskustvena i akademska sjećanja na naše vrijeme.

4. Izvori informacija

S obzirom da svako mišljenje ovisi o izvorima informacija, smislen nastavak ovog istraživanja bio bi baviti se upravo time. Od prvotne pojave masovnih medija, neupitno je došlo do revolucije u informiranju, koja se nastavila do danas, gdje se odražava i amplificira kroz ubrzanu digitalizaciju i razvoj internetskih kultura komunikacije. Sudeći prema aktualnim kulturološkim obrascima, ali i potvrđeno rezultatima ankete, Internet si je ovdje osigurao centralnu poziciju, pa i u slučaju tematike ekološke krize, a zasigurno će se u toj poziciji dodatno pričvrstiti. Gotovi svi referenti navode različite internetske izvore kao uobičajen medij informiranja te oni, očevano, dominiraju kod mlađih dobnih skupina. Društvene mreže specifično igraju veliku ulogu za oko dvije trećine ljudi, što, s obzirom na njihovu rastuću popularnost i fleksibilnost otvara potpuno novi istraživački teren. Pritom treba napomenuti kako nije bilo značajne elaboracije o tome koje se mreže koriste i za kakav sadržaj, pa je to jedan od konkretnih smjerova u kojima bi se moglo ići kod budućih seciranja ove teme. Ono što je došlo s puno većom dozom elaboracije jesu web-portali, samostalni ili oni raznih medijskih kuća, koje prosječno posjećuje svaki drugi ispitanik. Iako im je format praktičan, kritike na račun portala pune su frustriranosti tzv. "*clickbait*" kulturom, za koju se smatra da umanjuje vrijednost sadržaja članaka, a u konačnici i vjerodostojnost specifičnog portala, ili cijele medijske kuće. "*Clickbait*" sadržaj se ukratko može objasniti kao "mamac za lajkove", pri čemu se senzacionalističkim ili dvosmislenim naslovima nagovara čitatelja da otvori neki internetski članak⁸. Prvenstveno je loše što se ne manipulira samo ljudskom znatiželjom, već i negativnim emocijama, izazivanjem već spomenute tjeskobe ili neizvjesnosti. Tako načeta misao onda se pokušava smiriti otvaranjem članka i informiranjem, no

⁷ U ovome se kontekstu misli na *zeitgeist* kao znanstveni, točnije sociološki pojam, pokušaj dobivanja kulturološko-fenomenološkog uzorka koji vrijedi za određenu zajednicu u odredivom vremenskom periodu i može se koristiti kao alat za njenu humanističko-društvenu analizu. Članak *ScienceDirecta* o *zeitgeistu*:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304422X18301931>

⁸ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/clickbait>

uslijed zasićenosti clickbaitom i realnim standardima koliko je netko vremena spreman dnevno izdvojiti za portale, dolazi do eventualnog čitanja tjeskobnih naslova i ničega više. Ovo je za ozbiljne teme poput ekološke krize iznimno štetno, budući da skreće fokus potencijalnih sugovornika na čistu zbunjenost i tjeskobu, ili pak gađenje prema temi, uvjetovano konstantnom konzumacijom "*clickbait*" sadržaja. Pritom se u anketnim odgovorima najčešće spominje *Index.hr*, kao jedan od najčitanijih portala u državi, zbog čega treba uzeti u obzir da možda postoji odbojnost prema onome što se poima popularnim. Odnosno, da poznati, a loši primjeri portala oblikuju čitalački standard i očekivanja za sve portale, s općim sadržajem, ili pak u određenoj tematskoj kategoriji.

Ipak, ni etabliranije medijske forme nisu kod ispitanika zapostavljene; trećina referenata tvrdi da konzumira tiskovine, a nešto više od polovine ispitanika navodi redovito konzumiranje televizijskog sadržaja. Ovaj potonji zadobio je istu količinu kritika kao i portali, iako iz nešto dubljih razloga od samoga prijezira prema kulturi brzih informacija; Televizija vuče odavno dobivenu reputaciju medija u službi vlasti, što budi dodatnu skepsu kod izvještavanja o pitanjima koja se bave izmjenom *status quo*-a. Privatne televizije u tom smislu mogu se poimati kao sličnije portalima, budući da im djelovanje ovisi o prilagođavanju tržištu te sponzorima, dok se za javne, odnosno državne televizijske kuće može otvoriti nešto više ideološki motivirana rasprava. Oba ova pitanja relevantna su za kulturološko područje i tematski odgovaraju uobičajenoj humanističkoj metodologiji. U slučaju naše teme, kao jednostavno se rješenje čine mediji specijalizirani za ekološka pitanja, civilne pokrete i slične teme izvještavanja. Prema tumačenjima Marisol Sandoval i Christiana Fuchsa, ovakvi su mediji automatski alternativni time što se kritički odnose prema sustavu iz kojega izlaze⁹, što je danas itekako primjenjivo na pro-ekološke medije. Osim navedene kritičnosti i očekivano dubljeg pokrivanja svojih tema, samim time što privlače interes određene skupine čitatelja znači da nisu toliko ovisni o popularnom sadržaju u klasičnom smislu riječi, što umanjuje ili u potpunosti eliminira potrebu za senzacionalizmom. Usto, smanjuje se i čisto egzistencijaln, financijska potreba za time, s obzirom da je zajednica čitatelja manja i bolje povezana s produkcijom, čime se stvara jači sustav potpore. Problem s alternativnim medijskim formama, u odnosu na dominantne, najčešće je financijski, jer sustav potpore ne mora nužno donijeti dovoljno resursa, stoga ne treba zanemariti činjenicu da bi mnoge potencijalne izvore to ipak moglo demotivirati od uopće osnivanja. Ovdje

⁹ Marisol Sandoval, Christian Fuchs: *Towards a Critical Theory of Alternative Media* (2010:146)

možemo govoriti i o problemu tzv. "*echo chamber*" komunikacije, koja implicira širenje, točnije odjek, informacija unutar izolirane skupine, do mjere srozavanja opće društvene vrijednosti tih informacija, budući da nema aktivnog prodora u šire društvo. Ovom se konceptu pristupa vrlo skeptično, budući da može stvoriti nepotreban pesimizam pri bavljenju društvenim mrežama i komunikacijom općenito¹⁰. Očito je da ne postoje jednostavna rješenja ni za same osnove komuniciranja, pa ne čudi što se stručna mišljenja, posebice iz slabo financiranih znanstvenih smjerova, poput ekologije, doimaju zanemareno.

Ekološka struka akademski je već poprilično etablirana disciplina s više-manje jasnim konsenzusom o problemima i rješenjima. Problem na koji nailazi je više komunikacijski, u traženju načina da svoje znanje efikasno i vjerodostojno prenosi javnosti. Mediji ovdje imaju ogromnu odgovornost, ako uzmemo u obzir da reputacija medija i opće iskustvo konzumiranja informacija može utjecati na njihovo dekodiranje, van očekivanja struke. Znamo da se znanost općenito susreće s nizom problema kod toga kako se poante raznih struka pecipiraju, ili pak koliko se teorija zavjere može iz jedne znanstvene izjave izroditi. Koncept tzv. "antropologije stručnjaka" kojega koristi Dominic Boyer u članku na tu temu¹¹ može poslužiti kao važan teorijski alat pri bavljenju problemima s kojima se susreću razne struke, otvarajući prilike k boljem razumijevanju i pravilnim očekivanjima od strane drugih struka ili pak laičkih primatelja znanstvenih poruka. Osim toga, takoreći prevodilački aspekt kulturologije ovdje može biti od velike pomoći, čineći svojevrsnu "PR uslugu" ekologiji kroz interdisciplinarnе članke, ali i provedbu multimedijalnih edukacija, izložbi i sličnih sadržaja koji teže k popularizaciji znanstvene perspektive i premošćivanju jaza između struke i laika.

5. Organizirano djelovanje

Utjelovljenje ekološkog aktivizma u kolektivnom se umu predstavlja u organiziranom obliku, kroz pokrete i udruge specijalizirane za ovo polje. Mnoge su se udruge, kroz desetljeća javnog postojanja pod određenim imenom i svojevrsnim brendom, etablirale kao fenomeni opće kultrne na globalnoj razini, što potvrđuju i prikupljeni podatci o informiranosti referenata po ovom

¹⁰ Amol Rajan s BBCa jedan je od brojnih autora i istraživača koji smatraju da se ne treba odati pesimizmu *echo chamber* koncepta: <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-47447633>

¹¹ Dominic Boyer: *Thinking through the Anthropology of Experts*

pitanju. Imena koja su se tako odavno postavila kao dio opće civilne kulture, poput *World Wildlife Fund*-a i *Greenpeace*a, od kojih oboje imaju podružnice i u Hrvatskoj^{12,13}, očekivano su stekle visoku ili vrlo visoku prepoznatljivost, od 68% za prvu, odnosno čak 97% za drugu organizaciju. Ovako značajni društveni faktori posebno su zanimljivi za analizu, jer su kompleksno povezani s politikom, izvorima financiranja i ostalim aspektima strukture moći unutar neke države ili na međunarodnoj razini. Poznatost kod otprilike trećine ispitanika imaju organizacije poput *Oceane* i *Rainforest Alliance*^{14,15}, vjerojatno zbog manje medijske prisutnosti, zbog čega su ograničene na one podržavatelje koji su općenito više zainteresirani za takav civilni rad. Od udruga koje nisu bile navedene među ponuđenim odgovorima ističe se lokalna *Zelena Istra*, koju je nekoliko referenata spomenulo zbog relativno uspješnog djelovanja na području Istarske županije. Naravno, ovo nije jedini takav primjer iz Hrvatske, pa su tu i udruge *BIOM*¹⁶, *Hyla*¹⁷, *Zeleni val* u sklopu *Europske prijestolnice kulture 2020*¹⁸ te slični projekti. *Zeleni val* je odličan primjer unosa praktičnog znanja kulturološke struke u ekološke svrhe, a slično bi moglo biti primjenjivo i za ostale discipline i vještine koje se tiču urbanog planiranja, rada u zajednici itd., što otvara nove mogućnosti za transformaciju javnih životnih prostora. Iako je takve promjene moguće organizirati kroz službena i pravna tijela, puno sličnih projekata i osalih instanci ekološkog aktivizma nalazi svoj početak u manjim, manje formalno organiziranim tzv. "grassroots" pokretima. Prvenstveno se ovakvi pokreti definiraju kao proizašli iz određene zajednice "običnih ljudi" sa zajedničkom idejom, a okrenuti prema izvorima moći i autoriteta u svrhu zahtjevanja određenih promjena¹⁹. U našem kontekstu, "grassroots" pokret može biti usmjeren unutar određene ekološke organizacije, prema njenom vodstvu, ili pak češće prema ekološkim politikama npr. ureda gradonačelnika ili šire lokalne uprave. U tome su smislu oblik participativne demokracije i mogu poslužiti kao kritika vlasti te reprezentacija realnog stanja neke zajednice u odnosu na službene iskaze centra moći. *Fridays for Future* jedan je od najrecentnijih primjera takvog pokreta, mobilizirajući djecu i mladež na ekološku osvještenost, prvenstveno zahtjevanje kvalitetnijih mjera od svojih lokalnih vlasti te predstavnika u

¹² <https://www.greenpeace.org/croatia/>

¹³ <https://www.wwfadria.org/>

¹⁴ <https://oceana.org/>

¹⁵ <https://www.rainforest-alliance.org/>

¹⁶ <https://www.biom.hr/>

¹⁷ <https://hhdhyla.hr/>

¹⁸ <https://rijeka2020.eu/program/zeleni-val/>

¹⁹ Prema definiciji Britanske enciklopedije: <https://www.britannica.com/topic/grassroots>

međunarodnim tijelima poput Europske unije ili Ujedinjenih naroda. Ovaj je pokret prvenstveno interesantan zbog svoje veličine i jačine utjecaja, što dovodi u pitanje njegov "grassroots" status. Dapače, sve se više formalizira i pretvara u organizirani pokret, s obzirom na legalne i funkcionalne prepreke, kao i probleme s pokušajima prevare simpatizera od strane trećih aktera²⁰. Praktične zavrzlake poput ove bile su predvidive za toliko velik pokret i pozivaju na oprez kod, primjerice, financijske podrške bilo kakvog aktivizma, no poanta koju je pokret inspirirao i dalje ostaje te se može manifestirati na nove načine i kroz nove društvene aktere, zadržavajući u procesu jaku demokratsku prirodu i neovisnost o specifičnim osobama ili organizacijama.

Jedan od glavnih smjerova u kojima idu kritike refernata prema nevladinim organizacijama tiče se skepse oko financiranja ovakvih udruga, što ima smisla kad znamo udruga ima svoje hijerarhije moći te je, kao i svaka zajednica za sebe, potencijalno podložna izrabljivanju navedene moći, odnosno korupciji. Takve prakse ne samo da pogađaju povjerenje pojedinaca, već štete i cijelim pokretima, budući da financijski resursi u ovoj priči praktički znače moć, a njihovim uzimanjem iz ruku cijelog pokreta se onda oduzima i jačina općeg utjecaja koji se pokušava realizirati. *Greenpeace*, kao najpoznatije ime među anketnim primjerima te kao apsolutni div među udrugama u praksi, predstavlja veliku i kompleksnu organizaciju, automatski skloniju stvaranju skepse, posebice u odnosu na "grassroots" pokrete. Sama udruga javno navodi kako izbjegava financijske resurse dobivene preko privatnih kompanija ili pak političkih tijela, bilo međunarodno ili na državnoj razini, financirajući svoj rad isključivo kroz donacije fizičkih osoba. Ovakav pristup čini se transparentnijim i više demokratskim u odnosu na, primjerice, politički određene donacije, no ipak, razumljivo je i nužno da postoji određena skepsa, koja se na idealne interese navedenih udruga i njihovih donatora može samo dobro odraziti. Gradeći neki oblik mreže povjerenja, veliki je broj nevladinih organizacija, kao i pokreta, počeo okupljati svoje simpatizere na platformama društvenih mreža, gdje je praktično osigurana regularna i nerijetko dvosmjerna komunikacija. Ovako nešto može svakako doprinijeti transparentnosti, no iz naše pozicije, znači i da su takvi pristupi održavanju zajednice još jedan od brojnih faktora kojima se trebamo baviti pri vršenju angažirane kritike. Društvene mreže, osim toga, pojavljuju se kao izgledno rješenje za povezivanje ideja različitih društvenih aktera sa širokom javnosti, prvenstveno unutar lokalnih zajednica, ali i u kontekstu informiranja o globalnoj situaciji.

²⁰ Članak BBC-a u kojemu se objašnjavaju razlozi iza polaganja autorskih prava na ime *Fridays for Future* pokreta: <https://www.bbc.com/news/world-europe-51308536>

Nadalje, kako kod mlađih generacija preuzimaju ulogu dominantnih medija, možemo na njih gledati kao odgovor na probleme s kojima se suočavaju klasične medijske forme. Možemo pretpostaviti kako je njihova pojava barem djelomično olakšala postojanje alternativnih i visoko specijaliziranih medijskih sadržaja, o kojima je već bilo riječi ranije. Posebice se ovo odnosi po pitanjima financiranja, ali i efikasnijeg i demokratskijeg rasipanja autoriteta unutar neke zajednice koja proizvodi medijski sadržaj. Dakako, tu je i činjenica da su društvene mreže u privatnom vlasništvu i esencijalno se mogu voditi kao neki oblik korporativnog dobra, iz čega mogu izroniti potpuno novi problemi nadolazeće ere u komunikaciji. Primjerice, nema garancije da će tzv. 'social' sadržaj uvijek ostati jednako pristupačan svima, u slučaju da se korištenje internetskih platformi krene dodatno monetizirati. Ovdje se postavlja i pitanje sigurnosti algoritama poput onoga kojeg koristi Facebook, budući da im se već sad zamjera što potiču slijevanje informacija i kontakata u izolirane krugove, kako bi pojedinačni korisnici mogli konzumirati što više sadržaja koji im osobno odgovara²¹. Valja napomenuti, kako je navedeno i u priloženom članku, kako je platforma u međuvremenu krenula mijenjati pristup nakon brojnih kritika, no princip algoritma i dalje ima svrhu odgovarati specifičnim interesima pojedinačnih korisnika. Ekološki pokreti tako mogu, poput svake druge komunikacijske zajednice, biti pogođeni nedovoljnim dosegom, jezikom društvenih mreža tzv. "outreachom", koji bi im omogućio ne samo ostvarivanje svojih poanti, već i opću egzistenciju u slučaju jače ovisnosti o donacijama svojih pratitelja. Pa ipak, iz interdisciplinarnog stajališta znamo koliko je naša kritika fleksibilna i prilagodljiva, što nas opet vodi u pozitivnom smjeru ako želimo poticati i održavati dijalog o ekološkoj krizi, ili bilo kojoj drugoj društveno relevantnoj temi.

6. Javne ličnosti i popularna kultura

S poimanjem udruga kao društvenih aktera dolazi i određena doza personifikacije, pa smo tako utvrdili svojstva karizme, uvjerljivosti, ali i skepse itd. kojima se može izgraditi identitet određene forme organiziranog aktivizma. U tom smislu je zanimljivo baviti se i konkretnim osobama koje se u javnosti ističu kroz iste medije i djelovanjem u istoj sferi, što kao ambasadori/ice navedenih organizacija i pokreta, pokretači/ce vlastitih ili pak kroz neku treću ulogu koja je relevantna za ovu raspravu. Navedeni pokretači i pokretačice poznatih pokreta

²¹ Paige Cooper o algoritmu, kritikama i promjenama kroz godine: <https://blog.hootsuite.com/facebook-algorithm/>

užívaju najbolju prepoznatljivost među ponuđenim odgovorima, a pronašli su se i u naknadno dopisanim izjavama referenata. Švedska aktivistica i pokretačica *Fridays for Future* pokreta, Greta Thunberg, tako se u anketi popela na uvjerljivo najviše mjesto po prepoznatljivosti, s poznatošću kod 32 od 37 ispitanika. Ovakav je rezultat bio očekivan, s obzirom na recentnost pokreta i veliku medijsku i političku pažnju koju je Thunberg uspjela postići, bilo u pozitivnom ili negativnom kontekstu²². Ovdje trebamo uzeti u obzir i činjenicu da se dobro podudara s većinom referenata, što implicira generacijsku solidarnost i povezanost te je za vjerovati da kod mladih olakšava identifikaciju svog položaja u odnosu na problem. Što se tiče starijih lica na ovoj sceni, slabija prepoznatljivost nije vezana isključivo uz njihovu dob, već i faktore poput historičkog perioda vrhunca popularnosti. Severn Cullis-Suzuki je 1992. postala viralnom, na način kako se to onda tehnički moglo postati, iz sličnih razloga kao i Thunberg, no njeno je ima danas teško čuti, unatoč tome što je do danas ostala angažirana u ovoj sferi. Točnije, podsjetnici na njen govor i angažman općenito krenuli su cirkulirati u medijima nakon Thunberginog pojavljivanja na sceni, prvenstveno da bi se prvu koristilo kao "djevojku prije Grete", umjesto kao zasebno lice²³. Sama aktivistica nije se našla uvrijeđeno, čak suprotno, pozdravljajući potencijale koje ima novi val ekološkog aktivizma, kako slijedi iz transkripta: "*U posljednjem valu medijske pažnje koji me zadesio, uspoređuje me se s Gretom Thunberg, što je za mene ogromna čast. Mislim da je ona jednostavno nevjerovatna mlada ratnica, nosi se sa svime na potpuno novoj razini, jer je dijete dvadesetprvog stoljeća*"²⁴. Tomu unatoč, ovakve usporedbe i osvježavanja kolektivnog pamćenja nama mogu biti akademski vrijedna točka fokusa, a i teško je ne zapitati se hoće li takvo što biti potrebno i u budućnosti, ili će ovoga priča krenuti u drugačijem smjeru. Cullis-Suzuki bila je među navedenim opcijama u anketi, gdje ju prepoznaje tek dvoje ispitanika, oboje u ranim dvadesetima, što i ne možemo povezati s ostavštinom njene ondašnje popularnosti, barem ne u pretežno mladoj skupini referenata. Primjeri poput Cullis-Suzuki otvaraju veze sa željom za reformiranjem formalnog obrazovanja, ali i kritikama unutar aktivističkih krugova o nedovoljnom amplificiranju glasova marginalnih aktivista. Referenti, pak, pokazuju razumno poznavanje 'velikih' imena iz ovih krugova, kao što je David Attenborough, kojega u ponuđenim

²² BBC-jev članak koji rezimira ključne točke medijskih pojava Thunberg i reakcija javnosti koje je njima izazivala: <https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719>

²³ Intervju BBC-a sa Severn Cullis-Suzuki, s priloženim transkriptom, u kojemu je slušateljima predstavljena kao "prvi pokušaj spašavanja svijeta", referirajući se na naknadnu pojavu Grete Thunberg: <https://www.bbc.co.uk/ideas/videos/the-child-who-tried-to-save-the-world-in-1992/p07zxlwx>

²⁴ Iz transkripta na prethodnoj poveznici (1'24" – 1'50")

odgovorima, na temelju imena, samo na temelju imena prepoznaje oko trećina ispitanika. Njegova se uloga ovdje može poimati višestrukom, s obzirom da se radi o televizijskoj ličnosti i ovakav bi se pristup u konačnici mogao pokazati najisplativijim, budući da samim akterima daje određenu dozu interdisciplinarnosti, što ih pak čini interesantnijima i za humanistička istraživanja.

U ovome smjeru nastavljamo s idejom da, osim osoba koje su većinu svog djelovanja ili pak djelovanje u potpunosti posvetile ekologiji, s obzirom na utjecajnost svijeta šoubiznisa, trebalo bi proučiti i taj faktor te njegove aktualne pozicije, ali i potencijale. Iz ove je kategorije ličnosti kao najpoznatiji među referentima ispao glumac Leonardo Di Caprio, koji se posljednjih godina izmimno posvetio aktivizmu, prvenstveno ekološkom, efikasno koristeći svoju popularnost u procesu. Osim obraćanja publici kroz društvene mreže i medijske izjave, poznat je i po govorima na različitim velikim događajima vezanim uz holivudsku industriju, čime se direktno obraća i onima s kojima radi i surađuje, čime perpetuira efekte unutar industrije. Unatoč manjoj prepoznatljivosti među referentima, sličan i, zapravo, mnogo duži utjecaj na civilne pokrete općenito ima i glumica Jane Fonda. Svoju desetljetnu tradiciju civilnog angažmana nastavila je upravo podržavajući pokrete poput *Fridays for Future*, pozivajući svoje pratitelje da se informiraju i aktivno uključe u lokalne prilike za pokazivanje nezadovoljstva. Svojim javnim istupima općenito, aktivno motivira publiku da se odupre apatiji i cinizmu i uključi u šire civilno djelovanje i politiku, potičući aktivnu primjenu demokracije, što su teme koje će biti temeljitije iznesene u nadolazećem poglavlju.

Osim svojih pozicija "iza kulisa", brojne ličnosti iz šoubiznisa progovaraju o ekološkim temama i kroz svoju umjetnost, direktno pretvarajući svoj aktivizam u temu vlastitih djela, što je itekako vidljivo kod, primjerice, glazbenika u sličnoj dobnoj skupini kao što su referenti. Billie Eilish, Aurora i Murrachee samo su neka od umjetničkih imena koja su se nedavno pojavila na međunarodnoj sceni, a koje možemo uzeti kao relevantne primjere. Naime, iza ovih imena stoje mlade osobe angažirane kroz vlastitu glazbenu umjetnost i platforme društvenih mreža, ali i kroz suradnju s neprofitnim udrugama te podršku ostalim civilnim pokretima, kao što je *Black Lives Matter*. Svoja stajališta i upućenost u recentne događaje direktno prezentiraju kroz svoju umjetnost, zadovoljavajući potrebu samoizražavanja, čime si pomažu ostalim oblicima komunikacije, što možemo nazvati intermedijalnim pristupom. Friedrich Kittler govori o intermedijalnosti upravo kao brisanju granica pojedinih medija u svrhu amplificiranja njihovih

potencijala, što je, iz tehničke perspektive, najlakše upravo u digitalnom prostoru²⁵. Ovim intermedijalnim istupima, celebrityji, kao osobe s velikim javnim utjecajem, efektivno pokrivaju sve faktore o kojima smo dosad govorili, spajajući različite aspekte ekološkog i drugog aktivizma u jasne svjetonazore i pozive na djelovanje, koristeći se suvremenim resursima. Na upit o tome konzumiranju li ekološki orijentiranu umjetnost, većina referenata procijenila se ocjenom između dvojke i četvorke, što ukazuje na generalnu svijest o postojanju takvog sadržaja, mada on možda i nije u *mainstreamu*. Ovakvi primjeri imaju kulturološke implikacije ne samo za temu ekološke krize, već i za samu prirodu umjetnosti, kao i javnih govora i događaja u šoubiznisu, postavljajući nove standarde i očekivanja za svijet šoubiznisa te mijenjajući njegovu poziciju prema aktivizmu, politici i ostalim društvenim aspektima. Otvorili smo pitanje novih umjetničkih očekivanja i neodvojivosti umjetnika od djela, kao i aktivizma kojim se određeni umjetnik ili umjetnica bavi, a zanimljiv nam je i širi kulturalni kontekst u kojemu umjetnost nastaje. Različite javne ličnosti sve spremnije mijenjaju svoje 'prirodno' radno okruženje govoreći o temama koje smatraju važnima. Ne treba zanemariti kako je sve ovo počelo povlačiti određene kritike i pitanja o granicama prihvatljivosti do kojih se ozbiljne teme mogu isticati u industriji zabave. Jedna od glavnih je upravo "politizacija" velikih događaja u šoubiznisu, prvenstveno od strane pratitelja neke ličnosti kad shvate da se osobna stajališta njihovih idola ne slažu s njihovima. Dakako, ovo nije samo na razini osobnih prepirki, već dovodi u pitanje i dosljednost celebrityja naspram industrije u kojoj rade i kako bi joj se, zbog osobnih ideala, mogli suprostaviti, što ima implikacije za pomicanje viših odnosa moći. Pritom je važno napomenuti kako političnost nečega ne mora užno biti vezana uz postojeći establišment i političke opcije prezentirane "na izvolite", već govorimo o potencijalu neke tematike da inspirira duboke sustavne promjene u društvu. Naivno je vjerovati u tzv. "političku neutralnost" bilo kakve industrije, odnosno ljudi iza nje, stoga je iz kulturološke perspektive sve veći val integriranog aktivizma pozitivan korak ka demokratizaciji važnih rasprava. Tako se pitanje navodne apolitičnosti neke teme mora posebice temeljito ispitati, a kod konkretnog pitanja ekološke krize postoji nekoliko smjerova koji će u idućem poglavlju biti razloženi. Što se još tiče umjetnosti i popularne kulture, nije nam strano da je popularna kultura došla u fokus humanistike upravo kao jedan od kanala iskazivanja nezadovoljstva stanjem u društvu. Pojava rock glazbe među radničkom klasom Velike Britanije jedan je od najpoznatijih akademskih primjera, korišten kod tzv. "britanske subkulturne teorije", o

²⁵ Kiene Brillenburg Wurth primjenjuje Kittlerove koncepte na primjeru digitalne poezije, no primjenjivi su i nama. Brillenburg Wurth: *Multimediality, Intermediality, and Digital Poetry* (2006.)

čemu piše i teoretičar Simon Frith²⁶. Frith spominje pojam "pozitivne masovne konzumpcije", referirajući se na to da se popularna glazba i drugi sadržaji mogu kvalitativno procijeniti kao dobri onda kad izražavaju stavove i ambicije zajednica, posebice onih pod sustavnom opresijom ili zanemarivanjem. Danas je puno teže govoriti o odvojenim žanrovima, kamoli o konkretnim kontrakulturama koje se manifestiraju kroz glazbu, ili nešto drugo, no i dalje vidimo poveznicu s emergencijom suvremene popularne kulture u tome što se, primjerice, glazba ili ulična umjetnost i dalje glasno angažiraju u pokretima odozdo prema gore. Kod potonje možemo kao primjer izdvojiti anonimnog uličnog umjetnika Banksyja, koji se generalno svrstava pod zastarjali koncept masovne umjetnosti, a čiji murali nastaju kao kritička reakcija na niz aktualnosti, s posebnim fokusom na britansku i međunarodnu politiku te njihove odgovore na relevantna pitanja.

7. Politika

Politike svih razina imaju neki oblik ekoloških agendi, s obzirom na univerzalnost njihove primjene, što vidimo i na reakcijama raznoraznih političkih institucija po pitanju aktualnih rasprava; Praktički sve državne i međunarodne institucije pokazale su reakciju na npr. Fridays for Future, za što je, između ostalog, zaslužna upravo univerzalnost i fleksibilnost ove teme, koja se povlači još od njenih početnih proboja u suvremenu politiku. Naime, iako se "zelena" politika danas prvenstveno povezuje s lijevim i progresivnim opcijama, u brojnim je desnim i konzervativnim smjerovima jednako zastupljena. "Zeleni" diskurs se može mijenjati ovisno o ideologiji iz koje izlazi, prilagođavajući se njenim ostalim aspektima; Tako istraživanje objavljeno na *The Conversation* uočava kako ne postoje znatne razlike u podršci "zelenih" goriva i tehnologija kad se usporede izjave desnih, lijevih i centrističkih referenata, ali da su razlozi za podršku drugačiji²⁷. Tako je kod lijevih uočena najveća stopa idealističke brige, dok su se ostale dvije skupine pozivale na rezanje budućih troškova i prilagođavanje željama tržišta. Ovakve su informacije vrijedne u smislu otvaranja smislenih dijaloga i bude potencijal za konstruktivna rješenja po svačijoj volji, što se tiče i naše tendencije da ojačamo ovu raspravu. Ipak, politika je daleko od čistog pragmatizma, pa je, iz glasačke perspektive važno imati puni uvid u ideale i

²⁶ Frith, Simon: *Performing Rites* (1998:13)

²⁷ Istraživanje iz 2020. godine, autori Attari, Kantanbacher, Miniard, objavljeno na *The Conversation* uz prikadne grafičke prikaze i mogućnost slobodnog preuzimanja cijelog opusa podataka: <https://theconversation.com/both-conservatives-and-liberals-want-a-green-energy-future-but-for-different-reasons-134534>

ciljeve kandidata i stranaka koje se podržava. Naravno, ovo otvara i ozbiljna pitanja korištenja ekologije za isključujuće i opasne ideje, kao što je neopravdano ili manipulirano prebacivanje odgovornosti za zagađenje na druge države ili kontinente. Takvo što ne samo da koristi ksenofobiju i dodatni osjećaj straha u svrhu političke koristi za određene stranke, već i ometa globalne napore rješavanja ekološke krize, budući da se rasprave o tome mogu svesti na "prebacivanje loptice" među svjetskim dužnosnicima, umjesto konkretne i djelotvorne politike.

Što se tiče ranije spomenute politizacije, odnosno apolitičnosti, možemo izdvojiti dvije pretpostavke iz kojih proizlazi ova dilema, a koje smo načeli pokušavajući determinirati što je to uopće kriza, dok ćemo ih sad staviti u poziciju konkretnih političkih alata. Prva je ta da su ciljevi ekologije apolitični utoliko što su mjerljiva potrošnja ekoloških resursa i opća nastanjivost Zemlje podložni prihvaćenim prirodnim zakonima, koji vrijede za sve, neovisno o ideološkom usmjerenju. Problem s ovime je što najčešće dovodi do banalizacije ekološke krize kao razlike između ekološke utopije i distopije, iako je realnost zapravo spektar rezultata, koji će na različite načine pogađati različite zajednice, klase i tako dalje. Ovo je aspekt ekološke krize koji se manje eksplicitno prenosi, čime se povezanost ove teme s ideologičnošću općenito djelomično zanemaruje, pa tako i konkretan utjecaj različitih sustava na prevenciju i rješavanje konkretnih ekoloških problema. Iz ovoga proizlazi druga pretpostavka, koja uzima u obzir da se poimanje posljedica može itekako razlikovati od jedne društvene skupine do druge, pri čemu one skupine s više autoriteta mogu ozbiljno zanemariti potrebe i interese svih ostalih, čime postaje vrlo važno iz koje političke pozicije dolazi koje mišljenje. Ekonomist i kolumnist Paul Krugman u svom intervjuu kod Hope Reese, za *JSTOR Daily*, navodi upravo vlastite skepse i strahove kod korištenja pojma apolitičnosti, prvenstveno kao kritiku konzervativnih politika i s fokusom na pitanje klimatsih promjena²⁸. Glavni pojam u njegovoj knjizi, o kojoj se raspravlja u intervjuu, jesu tzv. "zombi ideje", kojima se iz konzervativnih redova demantiraju progresivne i znanstvene perspektive, a biračima se "jede mozak" onime što žele čuti, pri čemu se konzervativni politički ciljevi naturaliziraju i predstavljaju apolitičnima. Ovo je povezano s općom kulturalnostudijskom kritikom tzv. "zdravog razuma" i shvaćanjem da ne postoji neideološko. Vraćajući se na Nowotny, pitanje gole egzistencije čovječanstva prestaje biti predmet puke binarne nesigurnosti i prelazi u domenu neizvjesnosti, a znamo da je neizvjesnost moćan društveni alat i upravo se

²⁸ Intervju Hope Reese s Paulom Krugmanom iz veljače 2020. godine: <https://daily.jstor.org/paul-krugman-everything-is-political/>

preko odnosa s neizvjesnosti, kao i sa "zombi idejama", različite ideologije mogu kvalitativno prosuđivati. Izjednačavanje neizvjesnosti s nesigurnosti tako može predstavljati korištenje straha kao političkog alata, dok se, s druge strane, netko može služiti "zombi idejama" kao demantiranjem važnosti nekih rasprava, ili pak kao lažnom nadom usmjerenom prema biračima. U konačnici, Nowotnyna neizvjesnost se, u krivim rukama, može pretvoriti u ozbiljnu društvenu nesigurnost, što je scenarij koji ovakvim istraživanjima želimo naučiti izbjegavati. Tim više, kako govorimo o emancipaciji kroz izvjesne i realne standarde i sukladne promjene, ovo je pitanje jedno od najzanimljivijih i za buduće dublje analize na ovu, ali i druge teme. Zbog svojih veza s ekologijom, ali i općenito, ovdje je neizbježno govoriti i o intersekcionalnom pristupu, prvenstveno u sferi aktivizma. Intersekcionalizam, točnije intersekcionalna zaštita okoliša, primjenjuje teoretske principe uključivosti i kompleksnih pojedinačnih ili kolektivnih identiteta na praktičnu zaštitu okoliša i ljudskih prava u kontekstu tog okoliša²⁹. Važnost ovog pogleda na humanističkoj razini, ali i kroz njene praktične implikacije za ekologiju, sve više prepoznaju navedena velika imena među udrugama ili pojedinačnim akterima, time otvarajući svoje djelovanje i poziciju autoriteta dosad zanemarenim pitanjima. Jedna od najtežih kritika koja pada na račun klasične, zapadnjačke ekologije jest njeno povijesno zanemarivanje vlastitih predrasuda prema različitim zajednicama, ali i općenitih socijalnih uvjeta koji su dolazili paralelno uz rizik od ekološke nesigurnosti, a koji utječu na sustav prioriteta i sukladnu mogućnost zajednice da se aktivno angažira u ekološke dijaloge. Intersekcionalizam je samim time postkolonijalno i feministički usmjeren pogled, koji prepoznaje disprivilegiranost određenih skupina i različite načine na koje će neke skupine biti više pogođene ekološkim problemima od drugih. Pritom se ovime dekonstruiraju potencijalno fašistički i drugi argumenti koji teže k progonu određene zajednice ili pak njenoj ekskluziji iz ekoloških rasprava. Intersekcionalni pristup je jednostavno odgovor na dosad neotvorena pitanja, težeći ka nadogradnji aktivizma na način koji će ga učiniti fleksibilnijim i otvorenijim za različita fenomenološka stajališta. Ovdje možemo povući paralelu s inter- i transdisciplinanošću i shvatiti zašto je ovaj novi pristup bitan, ali i bitnu ulogu koju kulturološka znanja mogu imati po tom pitanju. Možemo se složiti kako i političke institucije kreću shvaćati vrijednost takvih pristupanja problemima, kao što su, primjerice, naponi Europske Unije da uključi interdisciplinarna istraživanja u svoje ekološke programe³⁰. Možda je to upravo

²⁹ *Intersectional Environmentalist*, jedna od najpoznatijih web stranica i platforma na društvenim mrežama koja se bavi promocijom intersekcionalne zaštite okoliša: <https://www.intersectionalenvironmentalist.com/>

³⁰ <https://cordis.europa.eu/project/id/23826>

ono što može unaprijediti političko iskustvo novih generacija te učiniti sudjelovanje u demokratskoj politici općenito privlačnijim, budući da, primjerice, rezultati iz ankete ukazuju na jaku skepsu; Referenti su na pitanja o zadovoljstvu državnim i međunarodnim ekološkim politikama ocjenjivali svoje zadovoljstvo od jedan do pet, pri čemu su, u oba slučaja, prevladavale trojke uz blagu prednost nad dvojkama. Iz ovoga je lako zaključiti kako je percepcija, pretežno mlade, demografije referenata daleko od odlične, no valja uzeti u obzir da su sličnom prosječnom ocjenom ocijenili i vlastitu upoznatost s navedenim političkim mjerama. Možemo na to gledati kao problem koji samoga sebe hrani, budući da je razumno da nezadovoljstvo dovodi do apatije i obratno, što je ponovno komunikacijski problem, kao i praktički sve ostale instance navedene u ovome radu. Kako su brojne "zelene" opcije sve aktivnije na društvenim mrežama i ostalim kanalima povezivnja s mlađom demografijom, čini se kako ekološki angažman može prerasti navedenu apatiju, pod uvjetom da se ne dovede u "echo chamber" o kojemu smo ranije govorili. Što se tiče trenutne razine informiranosti, kod referenata je vidljiva sklonost prema međunarodnim programima kao onima od većeg povjerenja, kako je dodatno elabirirao i jedan od ispitanika: "*Svakako možemo i kao država doprinijeti samostalnom razvoju na tom području, ali neka međunarodna rješenja mi se čine praktičnijima. Mislim da naša država u tom području zakazuje, jer nemamo dovoljno novaca u državnom proračunu i da se smatra da nije toliko neminovno odgađanje takvih mjera, što je nekada opravdano (npr. potres u Zagrebu), a nekada puka manipulacija.*" Ovakvi primjeri podsjećaju nas na korupciju kao jedan od glavnih razloga nepovjerenja u politiku, što dodatno produbljuje argument da se unaprijeđenjem opće političke kulture i kulture demokracije neke zajednice mogu efikasnije riješiti i njeni problemi povezani s ekološkom krizom.

U svijetu u kojemu se novac gotovo pa izjednačava s praktičnom moći, bio bi ogroman propust zanemariti utjecaj tzv. "velikog kapitala" na politiku i obratno, uzevši u obzir njihove strategije međusobnog podržavanja. Primjer za ovo dolazi nam iz SAD-a, točnije redove Demokratske stranke, gdje je jedna od najvećih unutarnjih i vanjskih kritika veza različitih kandidata s korporativnim donacijama i ostalim oblicima usluga. U kontekstu naše teme, brojni kritičari tvrde kako to vezuje ruke kandidata kod provođenja onih promjena koje se donatorima ne bi na bilo koji način isplatile, čak štoviše, suprotno. Tim više, neki to tumače kao aktivno izbjegavanje radikalnih promjena iz linije manjeg otpora, čime se izdaje vjera građana u politički sustav, ali i crpi snaga i motivacija iz civilnih pokreta. Najrecentiji primjer su demokratski kandidati za

predsjednika i potpredsjednicu SAD-a, Joe Biden i Kamala Harris, kojima su veze s "velikim kapitalom" jedna od glavnih mrlja kod ekološki angažiranih birača³¹. Kako stoji u članku CNBC-a, Harris se, primjerice, poima progresivnom u sklopu prosjeka vlastite stranke, no nedovoljno takvom od strane progresivnijih glasača Demokratske ili drugih stranaka. Ovo nam služi kao primjer razlika, ne tako zanemarivih, u kriterijima ekološkog angažmana u odnosu na etablirane sustave raspodjele moći. Odgovori koji se nude ponovno leže u intersekcionalnom aktivizmu i njegovoj emancipatornoj moći da volju neke zajednice izdvoji i manifestira neovisno o, primjerice, predsjedničkom kandidatu kojeg ta zajednica podržava. Na ovaj način, pristanak na suboptimalne kandidate ne mora biti toliko kompromis ili pristanak na uvjete koje nudi centar moći. Pristanak se može tumačiti kao priprema terena za daljnje društvene promjene, gdje se relevantnost i snaga određenih pokreta neće određivati prema jednoj jedinoj političkoj figuri, a strategija civilnog pokreta prilagodit će se novonastaloj situaciji, uz pretpostavku da bi sa svakim kandidatom ciljevi pokreta trebali biti što opipljiviji. Za ekološki pokret je to, u principu, priroda stvari, budući da se radi o trajnom pokretu s iznimno dugoročnim ciljevima i očekivanjima, koje se stalno mora revidirati i prilagođavati. Pritom se ne misli samo na demokratske kompromise ili pomicanje pojma progresa, već i s pristizanjem novog, stručnog ili aktivističkog, znanja o onome što se pokušava očuvati.

8. Ekonomska dimenzija

Kad se razgovara o praktičnim rješenjima za broje ekološke probleme, klasičan fokus koji rasprava uzima je što pojedinac može učiniti da doprinese boljitku. Ovo vrijedi i za referente, koji su do zadnjeg naveli da su, u posljednjih godinu dana od ispitivanja, uveli određene promjene u životnom stilu kako bi zadovoljili nekakve ekološke principe. Svoje su rezultate prosječno ocijenili četvorkom, čime ispada da su generalno zadovoljni svojim angažmanom. U principu se takve pojedinačne akcije uglavnom svode na promjene u potrošačkim navikama, zadovoljavajući klasične odnose ponude i potražnje u sklopu postojećeg sustava potrošnje, čime se životni stil skoro pa izjednačuje sa stilom potrošnje. Takva naturalizacija potrošnje u kapitalizmu, odnosno izražavnje principa kroz potrošnju svodi društvo na tzv. "privjesak tržišta", kako je to nazvao Karl

³¹ Članak CNBC-a koji preispituje progresivnost Bidena i Harris s obzirom na njihove korporativne veze: <https://www.cnbc.com/2020/08/11/joe-biden-vp-pick-wall-street-executives-are-happy-about-kamala-harris.html>

Polanyi, a čiji tekst prenosi i tumači Krešimir Peračković³². Otvara se pitanje općeg utjecaja napora pojedinaca u donosu na mogućnosti koje imaju, prvenstveno ako uzmemo u obzir financijske mogućnosti na tržištu koje ekološki prihvatljivije proizvode još uvijek tretira kao luksuzne. Slično vrijedi i za bilo kakve eko-trendove oko promjene ambalaže i slično, ako su intencije iza takvih trendova uopće i ekološke, o čemu će još biti riječi. Iz ankete je vidljivo da većina ispitanika nema znatnog povjerenja u idealističke, odnosno ekološke motive kompanija, ocijenjujući svoje povjerenje prema tome dvojkom, što je smislen pristup ako znamo principe neoliberalnog tržišta i kriterije prema kojima se definira uspjeh pojedinih sudionika na njemu. Neki su od referenata svjesni upravo prepreka koje ih dočekaju iznad osobne razine, čime opravdavaju osjećaje navedene u ranijem poglavlju: *"Najviše razočarenje da je "potrebno" uništiti ono što je postojalo prije nas i neovisno je o nama, što bi trebali cijeliti i o čemu bi se trebali zornije brinuti radi dobrobiti svih nas kao živih organizama, a ne strepiti i nahoditi se interesima monopolističkih individua i ustanova koje su okrenute isključivo ostvarenju kapitala iz prirodnih resursa."* Jedna od glavnih poveznica ekološke i kulturološke struke je svakako kritika neoliberalnog pristupa ekonomiji, ali i upravljanju društvom općenito. Promjene koje ekolozi i aktivisti predlažu kao jedine efikasne, ujedno su i radikalno drugačije od aktualnih modela, budući da zahtjevaju smanjenje potražnje za resursima, kao i sprječavanje većine oblika kapitalnog rasta koji zahtjevaju realne prirodne resurse. Generalno možemo govoriti i o antikonzumerizmu kao jednom principu primjenjivom na cijeli niz svakodnevnih problema uzrokovanih dosadašnjim proporcijama potrošnje, prvenstveno u najbogatijim društvima. Pandemija koronavirusa pokazuje nam kako kratke pauze ili padovi u konzumerizmu mogu brzo srozati postojeće ekonomske odnose, što znači da je cijeli sustav trenutno ovisan o ekološkoj neodrživosti. Iz ovog je razloga važno preispitati ideju da se znatne promjene mogu ostvariti samo kroz osobnu razinu, bez angažiranja cijele ekonomske strukture i ostalih društvenih faktora. Odnosno, upitno je koliko toga pojednici u "privjesku" mogu promijeniti, vodeći se samo onime što im trenutni način gospodarenja resursima može ponuditi kao bolju opciju. *Greenwashing*, vezano uz ovo, je pojam koji se koristi u isključivo negativnom kontekstu, označavajući prakse pretjeranog ili lažnog 'ozelenjavanja' reputacije neke kompanije, u svrhu povećanja popularnosti s ekološki osviještenim potrošačima³³. Vršiti se prvenstveno manipulacijom ekološkog diskursa u

³² Krešimir Peračković: *Društvo (i)li tržište* (2008:981)

³³ Članak Fesmine Faizal s *Feedougha*, iz kolovoza 2019. godine, s tumačenjem i primjerima *greenwashing* praksi: <https://www.feedough.com/what-is-greenwashing-types-examples/>

službenim izjavama firme ili pak promidžbenom materijalu za proizvode, skrivajući neke druge poslovne namjere i čak zataškavajući štetno djelovanje neke kompanije, zbog čega se još naziva i zelenim odsjajem, odnosno 'green sheen'. U kontekstu aktualnih rasprava, neka korporacija tako može koristiti *greenwashing* da bi se prezentirala kao da podržava pokret, iako, primjerice, smanjuje postotak plastike u ambalaži prvenstveno kao način smanjenja proizvodnih troškova, ili pak način izbjegavanja plaćanja nekog potencijalnog poreza. Ovakve se igre diskursom mogu iz pozicije humanizma vrlo lako dekonstruirati i staviti u kontekst konstruktivne kritike, kao i već navedenih promjena u standardima društvene prihvatljivosti, ovoga puta po pitanju oglašavanja. Za pojam kao takav čulo je tek osam referenata, nešto više od petine, što jasno ukazuje na slabije opće poznavanje pojma, iako ne mora nužno značiti da referenti nisu upoznati s raznim prijevarama i konzumerističkim manipulacijama. Ipak, bavljenje diskurzivnim analizama i prijenos tog znanja van akademskih krugova može biti od velike pomoći kod olakšavanja prepoznatljivosti takvih praksi, kao i kod jasnijeg artikuliranja potrošačkih i civilno-političkih zahtjeva prema kompanijama. Tema koja je pronašla dosta medijskog prostora nakon proglašenja pandemije koronavirusa i koju možemo nadovezati na ovo jest pozitivan utjecaj koji je privremeni halt konzumerizma uslijed pandemije imao na ostvarivanje popularnih ekoloških očekivanja. Manifestacija toga bili su tzv. "feel good" članci koji su u tom periodu počeli izlaziti, ponegdje i s netočnim i nedovoljno opravdanim informacijama, što povezuje i odnos prema konzumerizmu s već više puta spomenutom medijskom odgovornošću. Ovakvo je nešto ujedno i dodatan primjer zanemarivanja mišljenja struke, ali i aktivizma, koji su paralelno s takvim medijskim sadržajem slali u javnost manje popularne poruke o privremenosti navedenih pozitivnih efekata i tome kako to nije razlog za prekid traženja sustavnih promjena. Nekoliko je referenata elaboriralo upravo skepsu prema korisnosti pandemiju u tom smislu, ako ne i navelo štetnost, s obzirom na novonastale količine medicinskog otpada: "*Korona-pandemija je proteklih tjedana glavna tema u medijima, nebitne su sve ostale teme, pogotovo ekološke, no vidamo kako nastaje dodatno zagađenje, jer ljudi bacaju maskice i sl. u kanalizaciju, tj. općenito takve stvari se nepravilno zbrinjavaju.*" Naravno, ovdje ne smijemo zanemariti potrebu za pravilnom epidemiološkom reakcijom, niti nekoliko mjeseci medicinskog otpada uspoređivati s desetljećima lošeg gospodarenja preostalim oblicima otpada. Novonastale ekološke dileme jednostavno su nastavak loših sustavnih praksi, koje se same po sebi nemaju razloga mijenjati nakon privremene nestabilnosti. Jer, doista, za konzumerističke je standarde to bila tek pauza, a s nastavkom izvanredne situacije s koronavirusom vidimo da se s položaja vlasti šalju sve jače poruke

kompromisa između epidemiološke situacije i ekonomije, odnosno potreba tržišta. Ovo je dakako dobro iz socijalne perspektive očuvanja radnih mjesta, stambene sigurnosti i tako dalje, no "zeleni" i drugi kritičari uočavaju manjak intencija da se aktualna situacija iskoristi kao prilika za otvaranje novih sistematskih puteva prema ekološki prihvatljivijim gospodarskim praksama, uz dodatne socijalne aspekte i slično. Ovaj je primjer jedan u nizu u sklopu ovog rada koji dokazuju veze ekologije sa socijalnom osjetljivošću i ostalim aspektima garantiranja sigurne sadašnjosti i budućnosti, a interes za strukture moći čini ovaj primjer relevantnim i za naše područje.

9. Rješenja

S obzirom na poante iznesene u prethodnom poglavlju, dalo bi se zaključiti kako su individualni napori gotovo uzaludni, no ono što je kod njih važno jest izneseno kultiviranje svjetonazora kojim se grade sve glasnjiji i angažiraniji sudionici u ekonomiji, politici, obrazovanju... Jednom kad se takvi stavovi krenu kristalizirati, moguće je uložiti svoje vrijeme i snagu u bavljenje realnim preprekama, kroz umrežavanje pojedinaca, što je zapravo i jedini način realizacije civilnih pokreta. U konačnom povratku rezultatima iz ankete, primjetit ćemo kako su referenti želju za dodatnim angažmanom oko ove rasprave prosječno ocijenili solidnom četvorkom, što je pomak u odnosu na trojku, kojom su pak prosječno procijenili trenutnu razinu vlastitog aktivizma. Takav je optimističan pristup znak da ambicije izražene ovim radom nisu nedostižne, tim više ako uzmemo u obzir sve kritike i probleme koji su prikupljeni i iskoristimo ih za napredak, prvenstveno akademski i onaj pojedinačnih struka, što bi, pak, trebalo različite oblike aktivnog uključenja učiniti privlačnijima sve većoj i raznolikijoj grupi pojedinaca. Nadalje, s obzirom da se sve veći broj istraživanja priklanja suradnji među strukama kroz interdisciplinarne kontakte, otvara se i sve više mogućnosti za kulturalne studije, o čemu je bilo puno riječi i primjera, pa tako postoji slobodna niša i kod bavljenja ekološkim temama. Kulturološka struka ovdje se može etablirati kao poveznica ne samo između različitih humanističkih disciplina i njihovih napora, već i između ostalih struka te u medijskom prostoru, a s ciljem unaprijeđenja protoka informacija. Očito je iz izvučenih poanta u anketi da, osim nedostataka u komunikaciji, postoji i interes da se unaprijedi uopće prisutnost određenih struka i njihovih perspektiva u javnom diskursu. Sposobnost znanosti, uključujući i našu, za samorefleksiju i učestale transformacije, ovdje je također vrlo bitan argument za optimizam, koji se daljnjom znanstveno-filozofskom suradnjom

može amplificirati do one mjere do koje se osjeća potreba. Isto vrijedi i za sudjelovanje u politici na svim razinama, koje je i općenito prožeto osjećajima nemoći i apatije, a tim više kad uzmemo u obzir veličinu brige koje eko-anksioznost donosi, no svjesni smo da postoji želja za okretanjem takvog stanja. Upravo su referenti potvrdili ovo na konkretnim pitanjima medija te obrazovanja, kao i kroz vlastite iskaze o zbunjenosti i konstantnom jazu informacija, no uz prisutnu dozu ambicija i optimizma. Kako se i sam aktivizam, kao praktična realizacija nekih ideala, sve više okreće k interseksionalnosti, moći će uključiti sve kompleksnije i kristaliziranije identitete, što znači sve emancipiranije pojedince. Paralelno s time, ovdje jača akademska i praktična prilika za kulturalne studije te nove spoznaje i načine realizacije stvari koje oni tu mogu donijeti. Treba držati na umu kako sve od rečenog privlači niz strahova od drugačijeg i radikalnog, budući da smo ustanovili korjenitost nekih od promjena koje se zahtjevaju, no vidjeli smo i primjere koji dokazuju mogućnost kompromisa. Osim toga, sama činjenica da se bavimo iznimno dubokim i odavno ustanovljenim društvenim odnosima znači da često i nema druge nego isprovocirati negativnu reakciju na društveni komentar, što je jednostavno znak da se preispituju pravi aspekti društva, to jest oni koji za rješavanje pitanja ekološke krize najviše znače. Znamo za postojanje niza primjera dobrih praksi u ovom smislu, čime smo već potkrijepili brojne tvrdnje u ovom radu, a znamo i da nam se miješanjem znanja te uključivanjem novih tehničkih mogućnosti otvaraju i brojna nova vrata.

10. Zaključak

Unatoč nepojmljivoj širini teme ekološke krize, uspjeli smo načeti neke od osnovnih principa koji ovu raspravu sve češće stavljaju na repertoar različitih društvenih faktora i njihovih odnosa s ostatkom javnosti. Metodologija kakva je uobičajena u kulturološkim istraživanjima omogućila nam je otvaranje široke i kompleksne slike međudnosa raznih društvenih faktora koji utječu na temu kojom se bavimo. Fenomenološko istraživanje u obliku ankete ponudilo je referentima priliku da participativno sudjeluju u ovome radu, a nama je dalo uvid u djelić života aktualnih događaja i razmišljanja izvan akademske percepcije i pretpostavki. Uzeli smo u obzir dileme oko definiranja ljudskog odnosa s okolišem, kao i definiranjem krize te društvenim implikacijama tih relativnih perspektiva, uključujući njihovu ulogu u održavanju aktualnih sustava distribucije moći te kontrole resursa. Izolirali smo neizvjesnost kao jedan od glavnih faktora kod općeg poimanja ekološke krize i njenih pojedinačnih utjecaja na pojedince te društvene sustave, kao i uočili znatne prepreke u komunikaciji. Potvrdili smo ulogu kulturalnih studija i humanistike u sklopu

ovakve tematike te motivirali daljnji razvoj potencijala za angažirano djelovanje, prvenstveno kroz izgradnju bolje povezane mreže podrške različitih društvenih aktera i sukladno rješavanje njihovih limitacija. Ustanovili smo potencijal svakog pojedinog djela ovoga rada da postane temeljito istraživanje za sebe, što nam otvara nove akademske prilike u smjeru koji je, kako se čini, sve potrebniji da bi zadovoljio pravilno tumačenje i oslikavanje društva u kojem živimo i radimo. Ovakvim radovima pozdravljamo svaki napor akademije, znanosti, političkog angažmana, aktivizma itd. da pokrenu konstruktivnu raspravu s ciljem izlaganja i rješavanja problema s kojima se susreću pojedinci, bilo na razini svakodnevnog života ili u stručnim vodama, a, sukladno s time, i onih problema koji nam kolektivno uzrokuju neizvjesnost. Time smo kao centralan cilj ovoga rada postavili suočavanje sa historički postavljenim sistemskim preprekama i preispitivanje njihovih vrijednosti za aktualne društvene pokrete, čime kanimo pomoći jačanju empatičnih i demokratskih vrijednosti te njihove neizbježne emancipacijske uloge.

11. Stručna literatura

1. Bennet, Tony: *Cultural Studies and the Culture Concept*, 2015.

Članak preuzet s: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09502386.2014.1000605>

2. Boyer, Dominic: *Thinking through the Anthropology of Experts*, iz *Anthropology in Action*, str. 38-46, Berghahn Books, 2008.

3. Brillenburg Wurth, Kiene: *Multimediality, Intermediality, and Digital Poetry*, 2006.

4. Douglas, Mary: *Purity and Danger*, Psychology Press, 2002.

5. Frith, Simon: *Performing Rites*, First Harvard University Press, 1998.

6. Nowotny, Helga: *The Cunning of Uncertainty*, Polity Press, Cambridge, 2016.

7. Peračković, Krešimir: *Društvo (i)li tržište*, iz *Društvena istraživanja*, br. 6, Zagreb, 2008.

8. Sandoval, Marisol, Fuchs, Christian: *Towards a Critical Theory of Alternative Media*, iz *Telematics and Informatics*, str. 141-150, br. 27, 2010.

Anonimna anketa provedena u periodu od 21. do 31. svibnja 2020. godine, putem online platforme *Google Forms*.

12. Internetski izvori

1. <https://www.bbc.co.uk/ideas/videos/the-child-who-tried-to-save-the-world-in-1992/p07zxlwx> (pristupljeno 18. kolovoza 2020.)
2. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-47447633> (pristupljeno 2. rujna 2020.)
3. <https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719> (pristupljeno 18. kolovoza 2020.)
4. <https://www.bbc.com/news/world-europe-51308536> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
5. <https://www.biom.hr/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)
6. <https://blog.hootsuite.com/facebook-algorithm/> (pristupljeno 25. kolovoza 2020.)
7. <https://www.britannica.com/topic/grassroots> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
8. <https://www.climateandmind.org/what-is-climate-grief> (pristupljeno 25. kolovoza 2020.)
9. <https://climaterealityproject.org/blog/what-climate-anxiety-and-what-can-we-do-about-it> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
10. <https://www.cnbc.com/2020/08/11/joe-biden-vp-pick-wall-street-executives-are-happy-about-kamala-harris.html> (pristupljeno 7. rujna 2020.)
11. <https://cordis.europa.eu/project/id/23826> (pristupljeno 31. kolovoza 2020.)
12. <https://daily.jstor.org/paul-krugman-everything-is-political/> (pristupljeno 7. rujna 2020.)
13. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/clickbait> (pristupljeno 16. kolovoza 2020.)
14. <https://www.feedough.com/what-is-greenwashing-types-examples/> (pristupljeno 16. kolovoza 2020.)
15. <https://www.greenpeace.org/croatia/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)
16. <https://hhdhyla.hr/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)

17. <https://www.intersectionalenvironmentalist.com/> (pristupljeno 30. kolovoza 2020.)
18. <https://oceana.org/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)
19. <https://www.rainforest-alliance.org/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)
20. <https://www.resilience.org/stories/2018-09-25/the-ecological-crisis-is-a-political-crisis/> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
21. <https://rijeka2020.eu/program/zeleni-val/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)
22. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304422X18301931> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
23. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/ecological-crisis> (pristupljeno 23. kolovoza 2020.)
25. <https://theconversation.com/both-conservatives-and-liberals-want-a-green-energy-future-but-for-different-reasons-134534> (pristupljeno 6. rujna 2020.)
26. <https://www.wwfadria.org/> (pristupljeno 17. kolovoza 2020.)